

L'art de novel·lar Figueres

A partir d'*El món d'Horaci*, Vicenç Pagès Jordà va convertir Figueres en l'espai mític on va desenvolupar una narració allucinant i polifònica, connectada per llibres diferents. A finals dels anys noranta, mentre els intel·lectuals del país debatien com hauria de ser la gran novel·la sobre Barcelona, es va autoimposar la proesa d'escriure la gran novel·la (en capítols) sobre la capital empordanesa. I se'n va sortir superbé.

Text i fotos > **SEBASTIÀ ROIG**, escriptor

En un moment d'*Els jugadors de whist* (2009), el narrador es pregunta com es deu sentir Jordi Recasens, el protagonista. Per resoldre el dilema, ens ofereix un repàs ràpid de la història arquitectònica de Figueres. Quan arriba a l'època modernista, s'atura a la Rambla per lloar un edifici desaparegut —la Cambra Agrícola, de Josep Azemar— i abraonar-se contra el

seu horripilant substitut: el Museu de l'Empordà. A continuació, clava el focus en la paret del museu on s'exhibia l'apoteòsic quadre *Un món*, d'Àngels Santos, abans que el traslladessin al Reina Sofía. Doncs bé; la buidor existencial que pateix aquella paret, sumada al sentiment d'inferioritat que li provoca no ser tan bella com la de la Cambra Agrícola, ens permet entendre l'estat d'ànim de Recasens.

Aquesta giragonsa magistral, en la qual la història i els elements de la ciutat es fonen amb la psicologia dels habitants, demostra que la població és un personatge principal del llibre i que s'enfronta, igual que el seu afligit protagonista, al repte d'evolucionar amb dignitat.

La rellevància de la capital empordanesa, de fet, és una de les constants de l'obra de Vicenç Pagès Jordà. Una

>> L'any 1995 Vicenç Pagès va publicar la seva primera novel·la, *El món d'Horaci*. A la imatge, a casa seva, el 1996. (Foto: SETMANARI EMPORDÀ. PERE PUÉRTOLAS.)

>> Vicenç Pagès en la presentació de Dies de frontera al Museu del Jugueta de Figueres. D'esquerra a dreta, Joan Manuel Soldevilla; l'alcalde de la Jonquera, Sònia Martínez; l'alcalde de Figueres, Marta Felip, i Josep M. Dacosta, el 2014. (Foto: ARXIU JOSEP M. DACOSTA)

part del que havia publicat, segons deia, formava la tetralogia que li agradava anomenar «La novel·la de Figueres». Aquesta, a més d'*Els jugadors de whist*, inclou els títols *El món d'Horaci* (1995), *La felicitat no és completa* (2003), *Dies de frontera* (2013) i uns quants contes. El lot, com és sabut, conté les millors pàgines que s'hagin escrit mai sobre la vila, repuntejades per una mirada irònica, acurada i, tot sovint, reveladora.

Alguns lectors epidèrmics, és veritat, les aplaudien perquè hi havia fet sortir aquell carreret o aquella botigueta i, en el batibull de la seva in-

consciència, li van penjar l'etiqueta d'escriptor local. Davant d'aquesta mostra d'analfabetisme funcional, cal recordar que VPJ va abordar tots aquests textos amb una ambició extraordinària, i que va aconseguir uns resultats creatius que transcendien, de llarg, l'esquifit àmbit ultralocal. El seu talent el va aplicar al petit món on havia crescut i viscut amb un afany, un fervor i un compromís artístic equiparable al de Giorgio Bassani amb Ferrara, o al de James Joyce amb Dublín. I el va enlairar a la categoria de subjecte universal.

Per què en Vicenç es va dedicar a Figueres amb tanta intensitat? Potser perquè, com li passava a Josep Pla, li agradava parlar d'allò que coneixia. «Soc capaç d'escriure contes fantàstics, però només sé escriure novel·les realistes», explicava. Inventar-se coses li feia una mica de mandra. Per això, estic convençut que gran part del material que batega sota aquest cicle prové d'elements biogràfics, d'ell o del seu entorn proper.

D'acord; ja sabem que l'autor no pot ser Àngel Mauri, el protagonista de *La felicitat no és completa*, perquè al final del llibre (espòiler) va i es mor. Però això no implica que no hagués pogut vertebrar la vida d'aquest *alter ego* fictici a partir de la seva experiència. Igual que ho havia fet amb els estudiants empordanesos d'*El món d'Horaci*. «Aquest món el conec perfectament perquè l'he viscut, i els personatges també els he conegut», admetia. El d'Horaci era el món d'en Vicenç.

Orígens de la tetralogia

D'on va sorgir la idea d'emprendre aquest projecte narratiu? De quina

màniga se'l degué treure? Com que VPJ no era gaire amic d'improvisacions, cal suposar que ja hi havia començat a pensar ben aviat. La teoria ens la pot confirmar la lectura de *De julais i cutiflinxs* (Premi La Colla de Cassà, 1989), un dels primers contes que va publicar. Vista amb perspectiva, aquesta peça s'ha de considerar el big-bang de la tetralogia posterior. El punt zero que li serviria de pròleg.

Tot i que, quan parlava del cicle, l'escriptor solia deixar oblidat aquest precedent, el relat ja anticipa elements, temes i maneres de fer que enllaçaran amb les obres posteriors, com la confusió sobre qui és el narrador d'algunes de les seves novel·les. A *De julais* també hi tenim narradors i punts de vista diferents. O el *bonus track* de les entrades d'un diari personal (un recurs que reprendrà a *Els jugadors de whist*).

En realitat, els nexes amb tot allò que en Vicenç havia d'escriure ja arrenquen amb el *cutiflinxs* del títol, una paraula extreta de l'argot que fan servir els personatges. El seu significat (noia atractiva) l'acabarem descobrint gràcies a una nota a peu de pàgina d'*El món d'Horaci*. Igual que ens passarà amb els termes *butiflai* (noia tibada, creguda) o *txinorris* (petits, petites)... L'ús d'aquests idioletes, per cert, lliga amb l'època en què va començar a fer de crític literari, en què solia queixar-se de la poca credibilitat que trobava en els diàlegs juvenils de molts novel·listes del país. Davant d'aquest català encatronat, va proposar un model alternatiu de llengua literària molt proper a l'oralitat, empeltat de variants empordaneses, neologismes i anglicismes, ple de mots hermètics, argot dels *comix*

>> L'autor fotografiat al barri de Gràcia de Barcelona, el 1989. (Foto: CAMIL-LA MASSOT)

>> En primer terme, Vicenç Pagès tocant la guitarra amb una colla d'amics, el 1981. (Foto: XUS ARRANZ)

underground i moltes referències pop. Aquest exercici el va començar aquí.

Els protagonistes de *De julais* són una colla de figuerencs, la *basqueta*, que freguen els vint anys i ja se senten molt vells. El fet inevitable de créixer, d'haver d'assumir les obligacions inevitables de la maduresa, el perceben com una derrota. Per remarcar aquesta línia divisòria entre els dos mons, en el relat no hi ha presència d'adults.

Aquests nois i noies, que s'interpel·len amb àlies anglesos, es passen l'estiu combinant el nihilisme amb el *dolce far niente*, mentre esperen trobar una feina, o començar o reprendre els estudis universitaris. S'avorreixen junts mentre es remullen a la platja, ballen, beuen cerveses, fumen trompetes o pateixen atacs de banyes. Tots plegats presagien els estudiants d'*El món d'Horaci*. Un, fins i tot, sembla un predecessor del mateix Horaci, a causa de la importància que li dona a la semiòtica. «Cada dia estic més convençut que els signes són l'únic que importa», ens confessarà, poc abans d'afegir: «Els signes no deceben, com les dones». Les relacions entre sexes i els signes. Dos grans temes horacians.

A Figueres, la *basqueta* es bellugarà pels bars Royal i American Exprés, el

cine Savoy i els futbolins Sant Antoni, la plaça de les Patates i la discoteca Charly. Aquests espais cobraran importància en la tetralogia,

Aquests nois i noies, que s'interpel·len amb àlies anglesos, es passen l'estiu combinant el nihilisme amb el *dolce far niente*

en què, tot sovint, es recreen de forma minuciosa, proustiana i hiperbòlica. Aquí, en canvi, només se n'esmenta el nom i poca cosa més... Un detall curiós: durant la breu referència al Charly, hi llegim: «Lou Reed i Debbie Harry besant-se amb passió rocanrolera

davant dels miralls de la pista». Serà a *Els jugadors de whist*, just en aquesta pista, on Jordi Recasens s'enamorarà de la noia a qui anomenarà Blondie... perquè li recorda Debbie Harry!

Tot i trobar-hi alguns raconets d'aixopluc, la grisor de la ciutat fa que la *basqueta* s'hi senti un pèl alienígena; per això, com si participessin en una *road movie* amb poca benzina, s'escapen cap a Roses, Llançà, Cadaqués, Peralada, el Port de la Selva o Vilajuïga. Hi fugen amb l'esperança de distreure's, de lligar o de reconciliar-se amb ells mateixos. La contraposició entre Figueres —un lloc conflictiu per realitzar-se— i els pobles veïns —llocs per desconectar o fer un *reset* vital— rebrotarà a *Dies de frontera*.

Per a la *basqueta*, la capital empordanesa és un autèntic cul-de-sac. No satisfà les seves aspiracions lúdiques, culturals o laborals: «Tot és massa petit, massa cutre, massa botiguer. [...] La gent amb quatre dits de front s'obre, ara, no només a l'estiu, sinó per uns quants anys. [...] Un figuerenc que se'n va és una garantia de serietat, que gira rodó, vaja». De manera irònica, la trajectòria biogràfica d'en Vicenç ens ho confirma: per convertir aquest racó de món en literatura de carn i ossos, se'n va haver d'anar a viure a fora.

El gran descodificador

A finals dels vuitanta, quan va sortir *De julais*, la població encara estava investida —almenys de portes enfora— d'un cert prestigi col·lectiu, cultural, gastronòmic

>> Vicenç Pagès, amb la seva cosina, davant el cotxe Simca 1200 del seu pare, pels volts de l'any 1980. (Foto: ARXIU FAMILIAR)

>> Vicenç Pagès i Sebastià Roig a la plaça de Josep Pla de Figueres, el 2012. (Foto: JOSEP M. DACOSTA)

i comercial. Malgrat això, alguns joves la trobaven poc moderna, poc agosarada i poc ambiciosa. Una sensació que va créixer al llarg de la dècada següent.

L'any 1995, mentre ressenyava els diaris de joventut de Salvador Dalí, en Vicenç va deixar caure: «La Figueres de l'època era, si fa no fa, tan ensopida com la d'avui». Aquesta declaració tenia un punt de revolucionària. Segons la mitologia casolana que havia rebut la nostra generació, els anys vint de la vila —els de Josep Puig Pujades, els germans Dalí, Alexandre Deulofeu i Jaume Miravittles— havien estat una autèntica edat d'or. Una època arcàdica que ens duria cap a la fugaç i esplèndida capital republicana, anorreada poc després pel jou i les fletxes franquistes. El rastre d'aquesta urbs de trets rurals, culta i civilitzada, el podem resseguir a través dels records hagiogràfics d'Anna Maria Dalí, a *Dalí visto por su hermana* (1949), o de la novel·la *L'oncle Vicents* (1926), de Josep Puig Pujades.

D'alguna manera, la tetralogia de VPJ es pot entendre com una reacció parcial a aquesta visió idíl·lica, pairal i premoderna. Una dada: el 2013, l'escriptor va qualificar l'obra de Puig Pujades de «catecisme del botiguer». I ens recordà que inclou «un breu catàleg dels llocs més singulars de la ciutat, si més no des del punt de vista d'un botiguer: el mercat, la Rambla, la plaça de la Palmera, el parc, l'estació, les esglésies de Sant Pere i de l'asil, el passeig Nou i la creu de la Mà».

Les Figueres d'en Vicenç, és veritat, també incorporen alguns d'aquests espais, però ens els presenten amb una mirada crítica o acompanyats de context històric. En comptes de buscar la postaleta cofoia, la imatge que doni més m'agrades, incardinarà l'acció o aturarà la mirada en llocs de lletjor manifesta i, sense amagar-nos-la en

cap moment, gràcies a un exercici espectacular d'alquímia creativa, aconseguieix convertir-los en metalls nobles i enlluernadors.

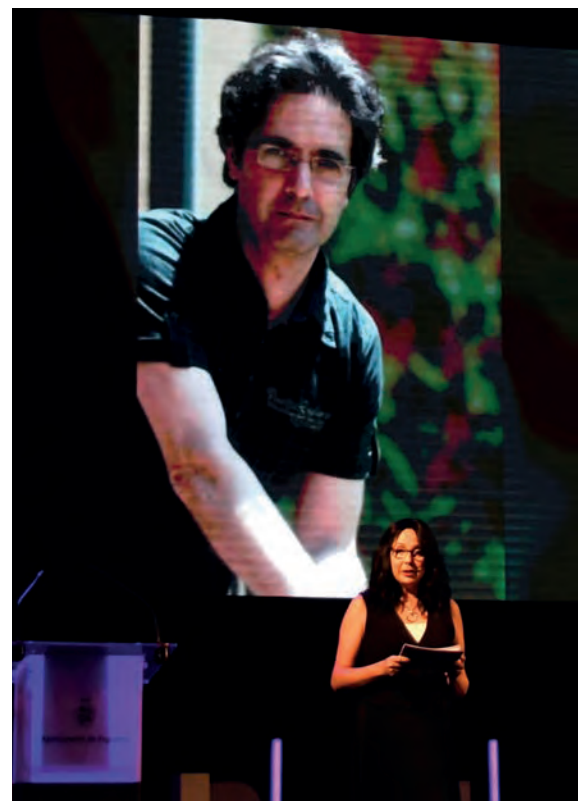
Així doncs, durant aquest *tour*, coneixem solars i descampats, els Arcs i la Muntanyeta, sales de futbolins i billar, els jardins abandonats del Parc-Bosc, la plaça de Josep Tarradellas (amb el bust de Pep Ventura), les aules del Sant Pau i el Ramon Muntaner, els paratges sense èpica del Castell, els bars de la plaça del Sol, pisos esquifits dels carrers Nou, de Sant Llàtzer i de Sant Josep, i molts altres raconets ignorats, fins aleshores, pels lletraferits (locals i forasters). En aquesta cosmovisió tan personal (un altre espòiler) no hi trobareu cap ensabonada al mascaró de proa publicitari de la vila, el Teatre-Museu Dalí, que hi té una presència força anecdòtica (igual que el seu creador).

Ja sabem que VPJ era més de Duchamp, i que li retreia al surrealista embigotat la tendència a l'autobombo i una perllongada decadència, però, per ser justos, també deia que *La vida secreta de Salvador Dalí* (1942) contenia les pàgines més delicioses sobre la ciutat que havia llegit mai. D'altra banda, els mètodes dalinians de lliure associació d'imatges i significats —sumats als diagrames i les matemàtiques de la història deulofeuianes— van tenir un paper cabdal en la gestació d'*El món d'Horaci*: «Totes les dades històriques que incorpora aquest llibre són certes, tot i que serveixen per arribar a hipòtesis extravagants o, si ho preferiu, patafísiques, i que no haurien existit sense Dalí. El pintor va ser un dels principals representants de la "sistematització del deliri", que ell va batejar com a mètode paranoicocrític».

De vegades, és ben veritat, Figueres també té un punt de deliri per als qui hi viuen. Una complexitat enigmàtica

difícil de sistematitzar. Per sort nostra, en Vicenç va dedicar la seva vida a descodificar-la. S'hi va aplicar amb persistència, entusiasme i un punt de murreria, i ens va servir les seves troballes d'una manera brillant. Gràcies a això, els seus llibres s'han convertit en una eina fonamental per comprendre-la. I qui sap si, després de devorarlos, li donarem la raó a en Pau, l'home en trànsit de *Dies de frontera*, que ens recomana passejar-nos-hi ressacosos i sense rumb, mentre creix a dins nostre un sentiment de compassió per l'univers. Segons ell, només en aquest estat entendrem «la petulància de les places acabades d'urbanitzar, l'orgull dels carrers del centre, la malenconia dels solars de les barriades, l'arrogància de les terrasses i la resignació dels patis sense llum».

La hipòtesi d'en Pau em sembla interessantíssima. Tant, que per poder contrastar-la, suggereixo crear una ruta pagesiana maridada amb la Mostra del Vi de l'Empordà. Seria l'homenatge més alegre, més *julai* i més rabelaisià que li podríem concedir (a part de llegir-lo i rellegir-lo com *boits*, és clar).

>> L'Ajuntament de Figueres va distingir Vicenç Pagès Jordà com a fill predilecte de la ciutat a títol pòstum, l'any 2022. (Foto: JOSEP M. DACOSTA)